

MILLİYET 15 KASIM 1970

DÜŞÜNENLERİN DÜŞÜNCELERİ

Budapeşte Üniversitesi'nde Türk bilim adamlarının da katılımıyla yapılan bir tören, uluslararası alandaki en eski Türkoloji kuruluşunun da çalışmalarını gözler önüne seriyordu... Törende Doç. Kaldy'nin Türk tahrir defterlerinden öğrenerek ortaya koyduğu tarihi gerçekler ise, kesin ve düşündürücüydü. Bunlara göre, XVI. yüzyılda Türkler Macaristan'dan ağır vergiler almak bir yana, Mısır hazinesinden getirilen paranın önemli bir bölümünü bu bölgenin ihtiyaçlarına ayırmaktaydılar. 1638'de bir İngiliz gezgini ise, Macaristan'daki kocabaş hayvan sayısının bütün Almanya'yı besleyecek derecede bollukta görmüştü.

Türkoloji ve Macaristan

BUDAPEŞTE Üniversitesi Felsefe Fakültesindeki Türkoloji Enstitüsünün yüzüncü kuruluş yıldönümü (1870 - 1970) münasebetiyle 14 - 15 ekim günleri, daha geçen seneden hazırlıklarına başlanan, bir tören yapıldı. Bu anma ve kutlama bir anlam taşıyordu. Şöyle ki, bu vesile ile Macar Milli Müzesinde açılan bir sergide de herkese açıklandığı gibi, tören, üniversitenin Türk Dil Tarihi Araştırmaları Kürsüsünün yüz yıllık çalışmalarını, Macaristandaki Türkolojinin, milletlerarası alanda yegane, en eski ve daha XVI. yüzyılda başlayan teşekkülünü, Türklüğün Macarlıkla bin seneyi aşan ilişkilerini izah etmekte idi.

YAZAN:

Prof. Dr. Tayyib GÖKBİLGİN

İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi

Macarların en eski tarihini araştırma açısından da önemli olan bu ilim dalı, Macar milli ilimleri arasında önemli bir yer işgal ediyordu. Elde ettiği netice ve başarıları ise öteden beri milletlerarası ilim çevreleri tarafından takdir ve tebcele layık görülmekte idi. Böylesine bir anlam ve önem taşıyan bu törene Türk Tarih Kurumu ile Üniversitelerin Türk - Macar dil, tarih ve kültür münasebetleriyle yakından ilgisi ve teması olan bizler de davetli idik. Aynı zamanda

"Türk Haftası" olarak ilan edilen tören günlerindeki bütün ilim ve kültür hareketlerini izlemek ve bunlara katılmak fırsat ve imkanını bulmuştuk.

VAMBERY ARMİN

Bu enstitünün kurucusu tanınmış ilim adamı, memleketimizi ve bizi çok iyi bilen, Türklük hakkında çeşitli müsbet faaliyeti görülen Vambéry Armin'dir. Üniversite profesörü ve akademisyen olarak bütün hayatını Türkolojiye hasreden, Orta Asya'ya kadar giderek çalışmalarını geniş bir alanda birçok eser vermekle verimli kılan Vambéry, kurduğu enstitüde, emekli olduğu 1905 senesine kadar faaliyet göstermiş, ölümüne kadar da (1913) bu istikametteki çalışmalarını sürdürmüştür. İşte bu anma töreninin mihrakı, özellikle, bu şahsiyet olmuş ve kutlama töreni ona bağlanmıştır.

Vambéry, 1870 de Budapeşte'nin o zamanki adıyla Pazmany Ünivesitesinde Türkoloji kürsüsünü kurduktan sonra faaliyetini sadece derslerine hasretmemiş, aynı zamanda Türk milleti yararına geniş faaliyetlere girişmiştir.

TÜRKLÜĞE HİZMET

O tarihte Osmanlı İmparatorluğu milletlerarası politikada buhrandan buhrana sürükleniyordu. Peşte baş şehbenderliğinin 11 ekim 1877 tarihli telgrafından anlaşıldığına göre, o sırada uhdesinde mebusan meclisi azalığı da bulunan Vambéry, Peştedeki İngiliz kulübünde Türklerin "Terakki ve islahata istidat ve kaabiliyetlerini kemal-i maharetle isbat" eyleyen bir konferans veriyor, aynı kaynağın diğer bir raporunda da, onun "Devlet-i aliyenin yalnız askerce değil islahat-ı seria icraasınca dahi lazım gelen kuvve-i hayatiyeye malik olduğunu" isbatlamak maksadıyla Almanca ve Fransızca bir kitap yayınladığı bildiriliyordu. Vambéry, eylül 1890 tarihli bir vesikadan öğrendiğimize göre, Macar tarihine dair bazı arşiv vesikalarını araştırmak ve bunlar üzerinde çalışmak üzere İstanbul'a gelmiştir ve Topkapı Sarayındaki arşivde bu konudaki defterler ve vesikalar üzerinde çalışmak imkanını bulmuştur.

İki sene sonra (Ekim 1892) Budapeşteden gönderdiği ve Mabeyn başkatibi tarafından sadarete intikal ettirilen mektubunda ise Vambéry, Osmanlı devletinin iç ve dış siyaseti ile yakından ilgilendiğini, birçok meselelerde hükümete yardımcı olmak istediğini bildirmekte, ezcümle, dış memleketlerde çevrilen ermeni fesat hareketlerine dair kendisine gizlice bilgi veren Tebrizdeki Fransız konsolosu ile Macar aydınlarından birinin üçüncü rütbeden birer nişanla taltif edilmelerini teklif etmekteydi, Ayrıca, o sırada İngiltere'de iktidara gelen Gladstone taraftarlarının kendisine mektuplar yazarak Babıaliye karşı dosthane bir politika izlemek istediklerine dair teminat verdiklerini, Vambéry'nin de "icap eyley ise bizzat Dersaadet'e gelip emr-i aliye muntazır olacağını" arz eylemekte idi.

Demek oluyordu ki, Vambéry, bir taraftan ilmi çalışmalarda bulunuyor, diğer yandan da, Türklüğe hizmeti kendisi için bir vazife biliyordu.

İşte 15 ekim günü Budapeşte'nin tarihi mezarlığında, kabrine Budapeşte Üniversitesi ve Macar ilim akademisi ile birlikte bizim de bir çelenk koyarak hatırasını saygı ile andığımız kurucu böyle müstesna bir bilgin ve şahsiyet idi.

TÜRK - MACAR AKRABALIĞI...

Bir gün önce ise, bu ilmi törene bu kurucu ile birlikte, geçen yüz sene zarfında bu müesseseye emeği ve hizmeti geçen, Türkoloji dünyasındaki eserleriyle adlarını ebedileştiren ve kısmen hayatta ve aramızda bulunan Németh, Fekete, Ligeti gibi alimlerin hatırasını taaziz ile başlamıştı. Bu çalışmalarını o kürsüyü halen yönetmekte olan doçent Kakuk gayet etraflı bir şekilde anlattı. Benim ve arkadaşlarımla bu konudaki konuşmalarımız sadece o kürsünün bize aksedebilen ve iyice bildiğimiz faaliyet ve eserlerinin takdirine inhisar etti. Ben özellikle, Wambéry'nin meşhur "Macarlığın beşiğinde" adlı ve Türk - Macar akrabalığı, bunun başlangıcı ve gelişmesine tahsis ettiği eserindeki "Macarların Türk kabilelerinden bulunduğu, bunların Pannonia (Tunanın batısı) da öteden beri yaşayan Ugor-Türk halkları ve karışarak memlekette hakim unsuru teşkil ettiği ve Asyadan getirdikleri yüksek kültür ve medeniyetin etkisi ile Hun, Avar adları ile tanınmış ve başka tanınmayan Ural-Altaylıların yerine geçip asırlarca bu bölgede çeşitli düşmanlarla mücadele ederek mevcut kalabildikleri" tezine temas ettikten sonra Macaristan'daki Türk hakimiyeti hakkında tarafsız ve objektif araştırma ve yayınlarda bulunan Macar tarihçisi Takats'ın dile getirdiği bazı tarihi gerçeklere yer verdim.

"TÜRKLER'DEN DEĞİL, SİZDEN KAÇIYORUZ"

Bunlardan birisi şöyledir:

1603'de, Türk hakimiyeti süresince altın devrini yaşayan Erdel'den ve diğer Habsburg'lara bağlı şehirlerden krala gönderilen mektuplarda deniliyordu ki:

"Avusturya ordularının yağması ve tahribi neticesinde bu memlekette yaşamamız artık imkansızlaştı. Eskiden gelişmiş şehirlerimiz ve kalabalık köylerimiz vardı, şimdi etrafa baktığımız zaman, Tuna bölgesinde veya Kuzey Macaristan'da, yağmalanmış, yakılmış yıkılmış köy ve kasabalardan başkasını göremiyoruz ve herşeyinden mahrum edilmiş zavallı halk, Türklerden değil, fakat Majestelerinin orduları önünden kaçarak ormanlarda saklanıyor."

MACARİSTAN'I SÖMÜRDÜK MÜ?..

Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında yaşamış çeşitli memleketlerde güya tarihi gerçek olarak birçok sömürü efsaneleri yaratılmıştır; bu konuda tek Türk de olsa bazı Macar tarihçilerinin de bu temayülde oldukları bilinmektedir. Yukarıdaki sözler bunlara kısmen bir cevap teşkil ettiği gibi, bu törendeki konferanslardan birini yapan değerli doçent Kaldy'nin Türk tahrir defterlerinden öğrenerek ortaya koyduğu tarihi gerçekler ise kesindir ve düşündürücüdür.

Bunlara göre, XVI. yüzyılda Türkler Macaristanı sömürmek, oradan ağır vergiler almak yerine, bilakis Mısır hazinesinden gelen paranın önemli bir kısmını bu bölgedeki kale ve şehirlerin ihtiyaçlarına tahsis etmekte idiler. XVII. yüzyılın birinci yarısında (1638) bir

İngiliz seyyahı ise Macaristan'daki kocabaş hayvan sayısını bütün Almanya'yı besliyecek derecede bollukta görmüştü. Demek oluyordu ki, Türk idaresi orada adildi ve halkın refahını, şartların elverdiği ölçüde sağlanmıştı.

Bu ilmi toplantının diğer iki önemli konferansı Vasary ve Mandoky adlarındaki genç Macar tarihçilerinin Türklerin ve Macarların eski yazıları ve Oğuzlar, Peçenekler ve Kumanlar konusundaki tebliğleri idi.

BİZE ÖRNEK...

İşte böylesine verimli bir çalışma içinde bulunan, her yıl Türkoloji sahasında ilim dünyasına bir yığın etüdler ve eserler armağan eden bir kürsü ve enstitünün yüzüncü kuruluş yıldönümü için tertiplenen törenin anlam ve önemi kısaca bu çizgilerle özetlenebilir. Bunun bizlere, Türk tarihçilerine Türk dil, folklor ve etnoğrafya alanlarında çalışan ilim adamlarına ilham edeceği birtakım düşünceler, yükleyeceği bazı görevler ve sorumluluklar bulunabilir ki, bu sorunlara, daha geniş bir açıdan, diğer bir yazımızda değinmek istiyoruz.